

Sebastian Kowalski

**ŚRODKI PROBACYJNE
W KODEKSIE KARNYM SKARBOWYM
PO NOWELIZACJI KODEKSU KARNEGO**

Nowelizacja Kodeksu karnego, która weszła w życie z dniem 1 lipca 2015 r., dokonana ustawami: z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹ oraz z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw², istotnie zmieniła zasady stosowania środków probacyjnych. W szczególności, ustawodawca dokonał fundamentalnych zmian w zakresie przesłanek stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary, rezygnując z instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary ograniczenia wolności oraz warunkowego zawieszenia wykonania kary grzywny. Wskazane zmiany mają swoje odzwierciedlenie w prawie karnym skarbowym.

Jakkolwiek Kodeks karny skarbowy jest samodzielną ustawą karną, to jednak recypuje na grunt prawa karnego skarbowego dużą część przepisów Kodeksu karnego dotyczących środków probacyjnych. Naturalnie zatem, wskazana wcześniej nowelizacja Kodeksu karnego ma bezpośredni wpływ na stosowanie środków probacyjnych w prawie karnym skarbowym. Okazuje się jednak, że nie wszystkie zmiany uwzględniają specyfikę tej autonomicznej dziedziny prawa karnego.

**Uwagi ogólne o środkach probacyjnych w prawie
karnym skarbowym**

W polskim prawie karnym skarbowym środki probacyjne (warunkowe umorzenie postępowania karnego, warunkowe zawieszenie wykonania kary, warunkowe zwolnienie) są środkami karnymi, które mogą być orzeczone jedynie wobec sprawcy przestępstwa skarbowego (art. 22 § 2 pkt 8 k.k.s.). Tu podkreślić należy, że w Kodeksie karnym skarbowym instytucja środków karnych jest pomysłana zupełnie inaczej niż w Kodeksie karnym – obejmuje wszelkie środki,

¹ Dz.U. z 2013 r., poz. 1247 ze zm.

² Dz.U. z 2015 r., poz. 396; dalej: ustawa nowelizująca z dnia 22 lutego 2015 r.

które wiążą się z inną niż kara, reakcją penalną względem sprawcy przestępstwa skarbowego³.

Środki karne orzekane za przestępstwa skarbowe zostały wymienione w art. 22 § 2 k.k.s., w ośmiu kolejnych punktach⁴. Zastosowana przez ustawodawcę kolejność środków karnych nie jest przypadkowa. Miejsce zajmowane w tym katalogu ma bowiem odzwierciedlać znaczenie poszczególnych sankcji karnych na gruncie prawa karnego skarbowego⁵. Odpowiedni układ legislacyjny ma wskazywać na priorytety w orzekaniu poszczególnych środków karnych⁶. Przyglądając się rzeczonemu katalogowi z tej perspektywy zauważa się, że pierwszeństwo stosowania ustawodawca zakłada dla dobrowolnego poddania się odpowiedzialności (art. 22 § 2 pkt 1 k.k.s.), następnie środków karnych o charakterze majątkowym (art. 22 § 2 pkt 2-4a k.k.s.), a później dopiero środków karnych o charakterze niemajątkowym (art. 22 § 2 pkt 5-8 k.k.s.), z których jako ostatnie wymienia się środki probacyjne. Oznacza to zatem, że ustawodawca zakłada, że środki probacyjne nie będą często stosowanym środkiem karnym wobec sprawców przestępstw skarbowych.

W praktyce środki probacyjne nie są jednakże najrzadziej stosowanymi względem sprawców przestępstw skarbowych środkami karnymi. Dotyczy to zwłaszcza warunkowego zawieszenia wykonania kary. Według danych Ministerstwa Sprawiedliwości, w 2014 roku na 474 przypadki skazań na karę pozbawienia wolności za popełnienie przestępstwa skarbowego w 380 z nich warunkowo zawieszono wykonanie tej kary. Znacznie mniej odnotowano przypadków warunkowego zawieszenia wykonania kary grzywny, choć i tę instytucję stosowano w 73 przypadkach na 8057 orzeczeń skazujących sprawcę przestępstwa skarbowego na karę grzywny. Również w poprzednich latach proporcje te były zbliżone; orzekanie warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności wymierzonej za przestępstwo skarbowe było regułą⁷.

Sposób unormowania środków probacyjnych w Kodeksie karnym skarbowym

Aktualny model środków probacyjnych w Kodeksie karnym skarbowym jest bardzo zbliżony do modelu tychże w Kodeksie karnym. Wiąże się to z recypo-

³ Co nie zawsze wiąże się ze skazaniem, skoro jednym ze środków karnych jest dobrowolne poddanie się odpowiedzialności (art. 22 § 2 pkt 1 k.k.s.), a innym warunkowe umorzenie postępowania karnego (art. 22 § 2 pkt 8 lit. a k.k.s.).

⁴ J. Raglewski zauważa, że nie jest to wyliczenie wyczerpujące z uwagi na recepcję na grunt prawa karnego skarbowego przepisu art. 324 § 1 k.k. (art. 20 § 2 k.k.s.); zob.: J. Raglewski, *Zasady karania za przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe – próba oceny i kierunki zmian*, [w:] *Kodeks karny skarbowy po dziesięciu latach obowiązywania – ocena i perspektywy zmian*, Z. Siwik (red.), Wrocław 2010, s. 69-70.

⁵ J. Raglewski, *Zasady...*, *op. cit.*, s. 70.

⁶ *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy – kodeks karny skarbowy*, s. 32.

⁷ Zob. *Skazania prawomocne – dorobki i rodzajów przestępstw i wymiaru kary w l. 2008-2014*; <http://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>

waniem na grunt Kodeksu karnego skarbowego przepisów Kodeksu karnego stanowiących trzon tegoż modelu. Stosownie do treści art. 20 § 2 k.k.s. odpowiednio do przestępstw skarbowych stosuje się następujące przepisy Kodeksu karnego:

- art. 66 § 1, art. 67, art. 68 (dotyczące warunkowego umorzenia postępowania karnego),
- art. 69 § 1 i 2, art. 70, art. 72-76 (dotyczące warunkowego zawieszenia wykonania kary),
- art. 77, art. 78 § 1 i 3, art. 80 § 1 i 3, art. 81-82 (dotyczące warunkowego zwolnienia).

Klauzula „odpowiedniego” stosowania przepisów Kodeksu karnego na gruncie Kodeksu karnego skarbowego nie jest jednolita – można wyróżnić trzy możliwości „odpowiedniego” stosowania przepisów Kodeksu karnego:

- 1) przepisy nie mogą być w ogóle zastosowane (ponieważ są bezprzedmiotowe),
- 2) przepisy mogą być zastosowane bez żadnej zmiany (wprost),
- 3) przepisy mogą być zastosowane z pewnymi zmianami (zmodyfikowane)⁸.

Oprócz wskazanych wcześniej przepisów, kluczowe znaczenie dla stosowania wszystkich środków probacyjnych w prawie karnym skarbowym ma regulacja zawarta w art. 41 § 2-4 k.k.s., gdzie znajdują się przepisy regulujące obowiązek orzeczenia o uiszczeniu należności publicznoprawnej przez sprawcę, względem którego stosuje się środek probacyjny oraz dodatkową przesłankę uchylecia środka probacyjnego. Stosując którykolwiek spośród środków probacyjnych względem sprawcy przestępstwa skarbowego, w związku z którym nastąpiło uszczuplenie należności publicznoprawnej i tej wymagalnej należności nie uiszczono, sąd obligatoryjnie określa obowiązek uiszczenia jej w całości w wyznaczonym terminie. Jakkolwiek ustawodawca nie wskazał granic okresu, jaki sąd może zakreślić oskarżonemu (skazanemu) do wykonania nałożonego nań obowiązku, to jednak – bezsprzecznie – powinien być krótszy niż wyznaczony okres próby tak, aby przed zakończeniem próby możliwa była implikująca odpowiednie skutki ocena, czy skazany nie uchyla się od wykonania nałożonego obowiązku. Z przepisów art. 41 § 3-4 k.k.s. wynika wszak, że jeśli w okresie próby sprawca uchyla się od wykonania tegoż obowiązku sąd może podjąć warunkowo umorzone postępowanie karne, zarządzić wykonanie kary warunkowo zawieszoną lub odwołać warunkowe zwolnienie.

Warunek orzeczenia o obowiązku uiszczenia należności publicznoprawnej dotyczy wyłącznie przestępstw skarbowych, w następstwie których rzeczywiście doszło do uszczuplenia należności publicznoprawnej, która w czasie orzekania

⁸ Z. Siwik, *System środków penalnych w prawie karnym skarbowym*, Wrocław 1986, s. 76 i n., W. Zalewski, *Glosa do uchwały SN z dnia 23 maja 2006 r., I KZP 6/06, GSP – Prz. Orz. 4/2006*, s. 129. Na temat „odpowiedniego” stosowania przepisów ustawy zob. też J. Nowacki, „*Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa*, „Państwo i Prawo” 1964, nr 3, s. 367 i n.

w przedmiocie zastosowania środka probacyjnego jest nadal uszczupłą, a ponadto – wymagalną⁹. Należność wymagalna to taka, której organ podatkowy może skutecznie dochodzić za pomocą dostępnych mu środków prawnych¹⁰.

Godzi się zauważyć, że odnośnie do tej kwestii, w wyroku z dnia 9 stycznia 2012 r. Sąd Najwyższy wyraził nietrafny – moim zdaniem – pogląd, iż określenie przez sąd obowiązku uiszczenia tej należności w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie przestępstwa skarbowego musi być poprzedzone wydaniem przez organ podatkowy decyzji wymiarowej ustalającej należność publicznoprawną nałożoną na podmiot zobowiązany i uzyskaniem przez tę decyzję cechy wykonalności na skutek uprawomocnienia się albo nadania rygoru natychmiastowej wykonalności orzeczeniu ustalającemu zobowiązanie podatkowe¹¹. Zapatrywanie Sądu Najwyższego spotkało się z zasłużoną krytyką L. Wilka, P. Lewczyka i J. Dużego, trafnie akcentujących samodzielność jurysdykcyjną sądu karnego, która chociażby w świetle art. 114a k.k.s., nie może być *prima vista* odrzucona przy orzekaniu o obowiązku, o którym mowa w art. 41 § 2 k.k.s.¹². L. Wilk podkreślił, że Sąd Najwyższy błędnie utożsamił „wymagalność”, która odnosi się do roszczenia wierzyciela daninowego o zapłatę należności publicznoprawnej z „*wykonalnością*”, która odnosi się do decyzji podatkowej¹³. Podzielając wątpliwości wymienionych glosatorów co do słuszności poglądu sformułowanego przez Sąd Najwyższy wypada zaprezentować stanowisko, że zasadniczo to sąd orzekający powinien ustalić wielkość uszczuplonej należności i nałożyć obowiązek jej uiszczenia przez osobę względem, której stosowany jest środek probacyjny, także wówczas, gdy nie została wydana w tym przedmiocie decyzja podatkowa. Nawet korzystanie z możliwości zawieszenia postępowania na podstawie art. 114a k.k.s., również w odniesieniu do orzekania o obowiązku z art. 41 § 2 k.k.s., jest ograniczone do sytuacji, w których prowadzenie postępowania jest – *verba legis* – „w sposób istotny utrudnione ze względu na toczące się postępowanie przed organami kontroli skarbowej, organami podatkowymi, organami celnymi lub sądami administracyjnymi”. Przesłanką zawieszenia nie jest zatem skomplikowana materia odnośnie do której ma być podjęte przez sąd karny rozstrzygnięcie, lecz utrudnienia w prowadzeniu postępowania z uwagi na inne toczące się postępowanie¹⁴.

⁹ Tak też: L. Wilk, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2012 r.*, V KK 327/11, OSP 7/2012.

¹⁰ L. Wilk, *Glosa...*, *op. cit.*, oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2012 r., V KK 327/11, OSNKW 3/2012, poz. 30.

¹¹ V KK 327/11, OSNKW 3/2012, poz. 30.

¹² L. Wilk, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2012 r.*, V KK 327/11, OSP 7/2012, P. Lewczyk, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2012 r.*, V KK 327/11, OSP 7/2012, J. Duży, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2012 r.*, V KK 327/11, „Państwo i Prawo” 2013, nr 4, s. 136 i n.

¹³ L. Wilk, *Glosa...*, *op. cit.*, OSP 7/2012.

¹⁴ Zob. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 kwietnia 2014 r., II AKz 212/14, Lex nr 1487597. Zob. G. Łabuda, *Zawieszenie postępowania karnego skarbowego ze względu na prejudykat*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 3, s. 77-78.

Inna rzecz, że we wskazanym wyroku Sąd Najwyższy najzupełniej słusznie zakwestionował orzeczenia zapadłe w I i II instancji, w których sądy nałożyły na oskarżonych obowiązki wyrównania należności publicznoprawnej uszczuplonej przestępstwami skarbowymi przypisanymi sprawcy „w wysokości wskazanej ostateczną podatkową decyzją wymiarową w tym zakresie w terminie 2 lat od dnia uprawomocnienia się wyroku”. Takie orzeczenie ma wręcz blankietowy charakter, odsyłając do ostatecznej decyzji organu podatkowego, która będzie dopiero wydana i wskaże kwotę należności uszczuplonych przestępstwami skarbowymi¹⁵; jako takie jest niedopuszczalne.

Wymienione instytucje, zawarte w przepisach art. 41 § 2-4 k.k.s., wspólne dla wszystkich środków probacyjnych, są typowe dla prawa karnego skarbowego; dość powiedzieć, że jednym z nadrzędnych celów, jakie powinny realizować przepisy Kodeksu karnego skarbowego, jest takie ukształtowanie postępowania w sprawach o przestępstwa skarbowe, aby osiągnięto możliwie najpełniejsze wyrównanie uszczerbku finansowego Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub innego uprawnionego podmiotu, spowodowanego takim czynem zabronionym (art. 114 § 1 k.k.s.). Normy zawarte w art. 41 § 2 i § 4 k.k.s. potwierdzają zasadę prawa karnego skarbowego dającą pierwszeństwo funkcji egzekucyjnej przed funkcją represyjną¹⁶.

Warto jeszcze dodać (będzie to przedmiotem dalszych rozważań), że szczególna regulacja odnośnie do środków probacyjnych znajduje się również w przepisach:

- 1) art. 41 § 1 k.k.s. – zakaz stosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego względem niektórych sprawców przestępstw skarbowych,
- 2) art. 41a k.k.s. – przepisy szczególne dotyczące warunkowego zawieszenia wykonania kary względem sprawcy przestępstwa skarbowego,
- 3) art. 42 k.k.s. – przepisy szczególne dotyczące warunkowego zwolnienia.

Warunkowe umorzenie postępowania karnego

W prawie karnym skarbowym, tak jak w prawie karnym, decyzja procesowa sądu odnośnie do warunkowego umorzenia postępowania karnego nie jest obligatoryjną, lecz jest wynikiem oceny przez sąd, że ogół okoliczności ujawnionych w sprawie uzasadnia sięgnięcie do tego środka probacyjnego. Warunkiem koniecznym do zastosowania tej instytucji jest spełnienie przesłanek pozytywnych i niewystąpienie przesłanek negatywnych dla takiego orzeczenia.

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2012 r., V KK 327/11, OSNKW 3/2012, poz. 30.

¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2012 r., V KK 327/11, OSNKW 3/2012, poz. 30. Szerzej zob. Z. Siwik, *Kodeks karny skarbowy. Ogólne zasady odpowiedzialności i karanía*, Przegląd Podatkowy 12/1999, str. 31; L. Wilk, *Prawo karne skarbowe jako instrument egzekwowania podatków*, „Palestra” 2010, nr 3, s. 9 i n.

Przesłanki negatywne określone są w art. 41 § 1 k.k.s. Rezygnując z wyznaczenia granicy ustawowego zagrożenia karą za przestępstwo skarbowe jako przesłanki stosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego¹⁷, ustawodawca zakazuje stosowania tego środka względem sprawcy przestępstwa skarbowego, który:

1) popełnił umyślnie przestępstwo skarbowe, powodując uszczuplenie należności publicznoprawnej dużej wartości albo popełnił umyślnie przestępstwo skarbowe, a wartość przedmiotu czynu zabronionego jest duża¹⁸ (art. 37 § 1 pkt 1 k.k.s.), chyba że wymagalna należność publicznoprawna została w całości uiszczona przed zamknięciem przewodu sądowego w pierwszej instancji (art. 37 § 2 k.k.s.) lub

2) uczynił sobie z popełniania przestępstw skarbowych stałe źródło dochodu (art. 37 § 1 pkt 2 k.k.s.) lub

3) popełnił ciąg przestępstw skarbowych (art. 37 § 1 pkt 3 k.k.s.), chyba że wymagalna należność publicznoprawna została w całości uiszczona przed zamknięciem przewodu sądowego w pierwszej instancji (art. 37 § 2 k.k.s.) lub

4) popełnił przestępstwo skarbowe, działając w zorganizowanej grupie albo w związku mającym na celu popełnienie przestępstwa skarbowego (art. 37 § 1 pkt 5 k.k.s.), chyba że odstąpił od udziału w zorganizowanej grupie lub związku i ujawniając przed organem ścigania istotne okoliczności zamierzonego przestępstwa skarbowego, zapobiegł jego popełnieniu (art. 37 § 3 k.k.s.) lub

5) popełnił przestępstwo skarbowe, używając przemocy lub grożąc natychmiastowym jej użyciem albo działając wspólnie z inną osobą, która używa przemocy lub grozi natychmiastowym jej użyciem (art. 37 § 1 pkt 6 k.k.s.) lub

6) przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia doprowadził inną osobę do popełnienia czynu zabronionego jako przestępstwo skarbowe (art. 37 § 1 pkt 3 k.k.s.) lub

7) popełnił przestępstwo skarbowe z art. 54 § 1, art. 55 § 1, art. 56 § 1, art. 63 § 1-5, art. 65 § 1, art. 67 § 1, art. 69a § 1, art. 70 § 1, 2 i 4, art. 73a § 1, art. 76 § 1, art. 77 § 1, art. 78 § 1, art. 86 § 1 i 2, art. 87 § 1 i 2, art. 90 § 1, art. 91 § 1 lub art. 92 § 1 k.k.s., a kwota uszczuplonej należności publicznoprawnej lub wartość przedmiotu czynu zabronionego była wielka¹⁹ (art. 38 § 2 k.k.s.), chyba że wymagalna należność publicznoprawna została w całości uiszczona przed zamknięciem przewodu sądowego w pierwszej instancji lub sprawca działający w zorganizowanej grupie przestępczej lub związku mającym na celu popełnianie przestępstw skarbowych odstąpił od udziału w zorganizowanej grupie lub związku i ujawniając przed organem ścigania istotne okoliczności zamierzonego przestępstwa skarbowego, zapobiegł jego popełnieniu (art. 38 § 3 k.k.s.).

¹⁷ Do Kodeksu karnego skarbowego nie został recypowany przepis art. 66 § 2 k.k.

¹⁸ Duża wartość jest to wartość, która w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza pięćsetkrotną wysokość minimalnego wynagrodzenia (art. 53 § 15 k.k.s.).

¹⁹ Wielka wartość jest to wartość, która w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza tysiąc-krotną wysokość minimalnego wynagrodzenia (art. 53 § 16 k.k.s.).

Natomiast przesłanki pozytywne warunkowego umorzenia postępowania karnego zawiera recypowany na grunt prawa karnego skarbowego przepis art. 66 § 1 k.k. Prawodawca dopuszcza możliwość stosowania tego środka, jeżeli spełnione są łącznie następujące przesłanki:

- 1) wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne,
- 2) okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości,
- 3) postawa sprawcy niekaranego za przestępstwo umyślne, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniają przypuszczenie, że pomimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego.

Pierwsza z wymienionych przesłanek została dogłębnie wyjaśniona w doktrynie i orzecznictwie, gdzie zgodnie podkreśla się, że sformułowanie „nie są znaczne” nie jest bynajmniej synonimem pojęcia „nieznaczny”; przeciwnie, zwrot „nie są znaczne” obejmuje swoim zakresem także przypadki zachowań o „średnim” stopniu szkodliwości i winy²⁰.

Niebudzące wątpliwości okoliczności czynu mają dotyczyć zarówno stwierdzenia, że oskarżony wypełnił wszystkie znamiona zarzucanego mu czynu wymienione w konkretnym przepisie, zawierającym opis danego przestępstwa skarbowego, jak i że spełnione zostały warunki odpowiedzialności konieczne do uznania kogoś za sprawcę przestępstwa skarbowego ujęte w części ogólnej Kodeksu karnego skarbowego²¹. Szczególnie na gruncie prawa karnego skarbowego warto przywołać zapatrywanie wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2002 r., że warunkowe umorzenie postępowania jest immanentnie związane ze stwierdzeniem winy. Jest oczywiste, że dokonanie oceny czy wina jest znaczna, czy też nie jest znaczna wymaga pierwotnego uznania, że sprawca czynu zabronionego w ogóle ponosi winę²². Jak to trafnie i lapidarnie ujął swego czasu M. Cieślak, od tej strony postępowanie rozpoznawcze, którego rezultatem jest warunkowe umorzenie postępowania karnego, nie różni się od rozpoznania, które prowadzi do wyroku skazującego²³.

O ile pierwsze dwie z wymienionych pozytywnych przesłanek warunkowego umorzenia postępowania karnego nie rodzą kontrowersji, o tyle takowe pojawić się mogą w odniesieniu do zastosowania trzeciej z pozytywnych przesłanek – dotyczącej odpowiedniej postawy sprawcy niekaranego dotąd za przestępstwo umyślne²⁴. Z pewnością, organ orzekający w danej sprawie może stanąć przed potrzebą odpowiedzi na pytanie o to, czy można warunkowo umorzyć postę-

²⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 30 marca 2005 r., II AKa 50/05, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2005, nr 5, poz. 33. Zob. też: A. Zoll, [w:] K. Buchała, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116 Kodeksu karnego*, Kraków 2000, s. 481-482.

²¹ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2005 r., V KK 435/04, Lex nr 147241.

²² III KKN 303/00, Lex nr 75033.

²³ M. Cieślak, *Pierwszoinstancyjna procedura warunkowego umorzenia postępowania*, NP 4/1971, s. 522.

²⁴ Warunek ten ma charakter bezwzględny, toteż jest niezależny od stanu wiedzy sądu rozpoznającego sprawę (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 2014 r., IV KK 394/13, Lex nr 1444462).

powanie karne względem oskarżonego, który był skazany za umyślne przestępstwo skarbowe, a także o to, czy uprzednia karalność za umyślne przestępstwo pospolite przy jednoczesnej niekaralności za przestępstwo skarbowe jest przeszkodą do warunkowego umorzenia postępowania karnego w sprawie o przestępstwo skarbowe? Odpowiadając na te pytania trzeba podkreślić, że funkcją przesłanki niekaralności przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego jest zwiększenie prawdopodobieństwa ziszczenia się pozytywnej prognozy kryminologicznej, dlatego część autorów przyjmuje, że z perspektywy art. 66 § 1 k.k. karalność za umyślne przestępstwo skarbowe nie stanowi przeszkody dla warunkowego umorzenia postępowania w sprawie o przestępstwo pospolite²⁵. Jeżeli zaś przyjmując tę tezę za trafną, a – jak się wydaje – przemawia za tym również wykładnia literalna art. 66 § 1 k.k., to tym bardziej zasadne jest stwierdzenie, że nie ma powodów, aby odmówić warunkowego umorzenia postępowania karnego sprawcy przestępstwa skarbowego niekaranemu wcześniej za przestępstwo skarbowe z tego powodu, że był w przeszłości skazany za umyślne przestępstwo pospolite. Zgodzić należy się z G. Łabudą, że prawidłowo odczytana treść art. 66 § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s. powinna przyjąć następujący kształt: „Sąd może warunkowo umorzyć postępowanie w sprawie o przestępstwo skarbowe, jeżeli wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne, okoliczności jego popełnienia nie budzą wątpliwości, a postawa sprawcy niekaranego za umyślne przestępstwo skarbowe, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniają przypuszczenie, że mimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa skarbowego”²⁶. Jakkolwiek warunkowe umorzenie postępowania karnego względem sprawcy przestępstwa pospolitego jest więc możliwe, to jednak w takim przypadku potrzeba pogłębionej prognozy kryminologicznej sprawcy przestępstwa skarbowego. O ile bowiem uprzednia karalność za przestępstwo pospolite nie wyłącza *per se* możliwości warunkowego umorzenia postępowania karnego prowadzonego przeciwko sprawcy przestępstwa skarbowego, o tyle może być jedną z okoliczności usprawiedliwiających twierdzenie o braku odpowiedniej prognozy uzasadniającej zastosowanie *in concreto* tego środka probacyjnego.

Inna kwestia, która może budzić wątpliwości, to zagadnienie prognozy przestrzegania porządku prawnego przez osobę, względem której stosuje się warunkowe umorzenie postępowania karnego. Warto zadać pytanie, czy w tej prognozie mieści się również respektowanie obowiązków wynikających z prawa finansowego, a w szczególności tej jego gałęzi, której dotyczy sprawa, w której oskarżonemu postawiono zarzut popełnienia przestępstwa skarbowego? Od-

²⁵ G. Łabuda, *Sporne kwestie warunkowego umorzenia postępowania karnego w sprawie o przestępstwo skarbowe*, „Probacja” 2009, nr 3-4, s. 46; T. Koziol, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*, Warszawa 2009, s. 109. Zob. też A. Marek, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*, Warszawa 1973, s. 113 i cyt. tam literaturę.

²⁶ G. Łabuda, *Sporne...*, *op. cit.*, s. 47.

powiadając na to pytanie zauważyć należy, że chociaż w art. 67 § 1 k.k. wskazuje się, że prognozę tę ocenia się przez pryzmat właściwości i warunków osobistych oraz dotychczasowego sposobu życia, to jednak prawodawca recypuje na grunt prawa karnego skarbowego przepis art. 68 § 2 k.k. usprawiedliwiający podjęcie postępowania warunkowo umorzonego wówczas, gdy sprawca rażąco narusza „porządek prawny”. Określenie to prowadzi do wniosku, że już stosując warunkowe umorzenie postępowania karnego sąd nie powinien ograniczać się do badania, czy sprawca będzie przestrzegał li tylko norm karnoprawnych po wydaniu wyroku warunkowo umarzającego postępowanie, ale powinien też badać, czy nie będzie on rażąco łamać norm prawa finansowego, a w szczególności tej jego gałęzi, której dotyczy popelnione przestępstwo skarbowe²⁷.

Decydując o warunkowym umorzeniu postępowania, oprócz obowiązku orzeczenia, o którym mowa w art. 41 § 2 k.k.s., sąd ma naturalnie obowiązek określić długość okresu próby. Po zmianie treści przepisu art. 67 k.k. okres ten – również względem sprawcy przestępstwa skarbowego wynosi od roku do 3 lat i biegnie od uprawomocnienia się orzeczenia.

Obowiązki orzekane względem sprawcy w razie warunkowego umorzenia postępowania karnego, to w świetle przepisu art. 20 § 2 k.k.s. te rzekomo, które są wymienione w przepisach art. 67 § 2 i § 3 k.k. Jednakże, już tylko pobieżna analiza instytucji tamże wymienionych, prowadzić musi do wniosku, że część z nich w ogóle nie może być stosowana w prawie karnym skarbowym. Do tej grupy należy zaliczyć: zobowiązanie do naprawienia szkody lub zapłaty zadośćuczynienia za krzywdę, obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego, obowiązek powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego oraz obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym. Instytucje te dotyczą relacji pomiędzy sprawcą czynu zabronionego a pokrzywdzonym przestępstwem pospolitym i dlatego nie mogą być odpowiednio stosowane w prawie karnym skarbowym. Oprócz tych to obowiązków niedopuszczalne jest orzeczenie w przypadku warunkowego umorzenia postępowania względem sprawcy przestępstwa skarbowego nawiązki, zakazu prowadzenia pojazdów oraz świadczenia pieniężnego, gdyż instytucje te nie są znane prawu karnemu skarbowemu²⁸. Ponadto, do grupy orzeczeń, które nie mogą zapaść w wyroku warunkowo umarzającym postępowanie karne prowadzone przeciwko sprawcy przestępstwa skarbowego zaliczyć należy obowiązek wykonywania ciężącego na nim obowiązku lożenia na utrzymanie innej osoby, a to dlatego, że tenże obowiązek nie spełnia jakichkolwiek celów postępowania karnego w sprawie o przestępstwo skarbowe.

²⁷ Por. A. Marek, *Warunkowe...*, *op. cit.*, s. 117; zob. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 25 czerwca 2013 r., II AKz w 631/13, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2013, nr 7-8, poz. 43 z głosem K. Postulskiego w Lex/el. 2014.

²⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 maja 2006 r., I KZP 6/06, OSNKW 6/2006, poz. 56; G. Łabuda, T. Razowski, *Głosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 16 maja 2012 r.*, II AKo 245/02, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 3, s. 101 i n.

Stosując warunkowe umorzenie postępowania karnego względem sprawcy przestępstwa skarbowego sąd może zatem fakultatywnie orzec jedynie:

- 1) oddanie sprawcy pod dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym,
- 2) obowiązek informowania sądu lub kuratora o przebiegu okresu próby,
- 3) obowiązek powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających,
- 4) obowiązek poddania się terapii uzależnień,
- 5) obowiązek poddania się terapii, w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji,
- 6) obowiązek powstrzymania się od kontaktowania się z innymi niż pokrzywdzony osobami lub zbliżania się do nich.

Podjęcie warunkowo umorzonego postępowania karnego

Analiza przepisów Kodeksu karnego, mających odpowiednie zastosowanie w prawie karnym skarbowym, prowadzi do wniosku, że oprócz fakultatywnego podjęcia warunkowo umorzonego postępowania karnego, uregulowanego w art. 41 § 3 k.k.s., ustawodawca przewidział ponadto jeden przypadek bezwzględnie obligatoryjnego, jeden przypadek względnie obligatoryjnego oraz dwa kolejne jeszcze przypadki fakultatywnego podjęcia postępowania karnego warunkowo umorzonego.

Sąd podejmuje postępowanie karne, jeżeli sprawca w okresie próby popełnił przestępstwo skarbowe umyślne, za które został prawomocnie skazany (art. 68 § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Tu rodzi się pytanie o to, czy chodzi o przestępstwo skarbowe kwalifikowane na tej samej podstawie prawnej, czy również o przestępstwo skarbowe uprzywilejowane (kwalifikowane). Moim zdaniem, chodzi tu o taki sam typ przestępstwa, a więc np. uchylanie się od obowiązku podatkowego, które obejmuje typ podstawowy (art. 54 § 1 k.k.s.) oraz typ uprzywilejowany (art. 54 § 2 k.k.s.). Za tezę taką przemawiają dwa co najmniej argumenty. Po pierwsze, ustawodawca nie wskazał, ażeby chodziło o tę samą kwalifikację prawną popełnionego czynu zabronionego, choć np. odwołuje się do takiej przesłanki w innych przepisach, w szczególności w art. 37 § 1 pkt 3 k.k.s. Po drugie, gdyby przyjąć inne założenie, to konsekwentnie należałoby przyjąć, że jeżeli warunkowo umorzono postępowanie karne względem sprawcy przestępstwa skarbowego z art. 54 § 2 k.k.s. i ten popełniłby w okresie próby przestępstwo skarbowe z art. 54 § 1 k.k.s., a więc przestępstwo skarbowe o tych samych znamionach, tylko obejmujące większą kwotę podatku narażonego na uszczuplenie, to nie byłoby podstaw do obligatoryjnego podjęcia postępowania warunkowo umorzonego, ale gdyby kwota narażonego podatku była wyraźnie

mniejsza i uzasadniała kwalifikację z art. 54 § 2 k.k.s., to podjęcie postępowania byłoby konieczne. Innymi słowy czyn, ale o skutku mniej dotkliwym, powodowałby bardziej dotkliwe skutki niż identyczny czyn, ale o skutku bardziej dotkliwym. Tego rodzaju sytuacja jest nie do przyjęcia, gdyż usprawiedliwiałaby twierdzenie o nieracjonalności ustawodawcy.

Dwa fakultatywne przypadki podjęcia warunkowo umorzonego postępowania karnego mają ugruntowaną tradycję w polskim prawie karnym. Zachodzą one wówczas, gdy:

1) sprawca po wydaniu orzeczenia o warunkowym umorzeniu postępowania, lecz przed jego uprawomocnieniem się, rażąco narusza porządek prawny, a w szczególności, gdy w tym czasie popełnił przestępstwo skarbowe (art. 68 § 3 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.),

2) sprawca w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, w szczególności gdy popełnił inne przestępstwo skarbowe niż uzasadniające obligatoryjne podjęcie postępowania, jeżeli uchyla się od dozoru, wykonania nałożonego obowiązku lub orzeczonego środka karnego (art. 68 § 2 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.).

Od 1 stycznia 2012 r.²⁹ obowiązuje norma prawna określająca przypadek względnie obligatoryjnego podjęcia warunkowo umorzonego postępowania karnego uregulowany w art. 68 § 2a k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s. odpowiadający ostatnio wskazanej sytuacji (art. 68 § 2 k.k.), w której owo rażące naruszenie porządku prawnego następuje po udzieleniu sprawcy pisemnego upomnienia przez sądowego kuratora zawodowego. Wówczas sąd ma obowiązek podjąć postępowanie karne, chyba że przemawiają przeciwko temu szczególne względy.

W każdym razie warunkowo umorzonego postępowania nie można podjąć później niż w ciągu 6 miesięcy od zakończenia okresu próby (art. 67 § 4 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Podjęcie postępowania następuje, w moim przekonaniu, w dniu wydania postanowienia o podjęciu postępowania warunkowo zawieszzonego, gdyż postanowienie to jest natychmiast wykonalne. Wykonalność postanowienia może być wstrzymana jedynie na skutek odpowiedniego postanowienia sądu, który wydał postanowienie o podjęciu postępowania warunkowo umorzonego lub sądu powołanego do rozpoznania zażalenia na to postanowienie (art. 462 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.).

Warunkowe zawieszenie wykonania kary

Wielkie zmiany, jakie zaszły w związku z ustawą nowelizującą z dnia 22 lutego 2015 r. w Kodeksie karnym, w odniesieniu do instytucji warunkowego zawieszania wykonania kary, mają swoje odzwierciedlenie w stosowaniu tej

²⁹ To jest od daty wejścia w życie ustawy z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 240, poz. 1431 ze zm.).

instytucji w prawie karnym skarbowym. Niemożliwe jest już zatem warunkowe zawieszenie kary grzywny i kary ograniczenia wolności, a więc tych, które (zwłaszcza kara grzywny) w prawie karnym skarbowym mają o wiele większe znaczenie niż kara pozbawienia wolności³⁰.

W związku z odpowiednim stosowaniem przepisów art. 69 § 1 i § 2 k.k. – sąd może warunkowo zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności orzeczonej w wymiarze nieprzekraczającym roku, jeżeli łącznie spełnione są dwie przesłanki:

- 1) sprawca w czasie popełnienia przestępstwa nie był skazany na karę pozbawienia wolności,
- 2) jest to wystarczające dla osiągnięcia wobec niego celów kary, a w szczególności zapobieżenia powrotowi do przestępstwa.

Odnośnie do pierwszej z wymienionych przesłanek – nie może budzić wątpliwości, że chodzi wyłącznie o karę pozbawienia wolności, chociażby orzeczoną z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, ale jednak orzeczoną za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, a tą nie jest kara zastępcza pozbawienia wolności. Podkreślić trzeba, że w przepisie art. 69 § 1 k.k. ustawodawca odwołuje się do kary pozbawienia wolności orzeczonej niegdyś względem sprawcy nie wskazując, że chodzi o karę wymierzoną za przestępstwo. Tymczasem kara pozbawienia wolności wymierzona za przestępstwo i kara pozbawienia wolności za przestępstwo skarbowe są karami tego samego rodzaju. Tym samym nie ma powodów, aby ograniczać negatywną przesłankę warunkowego zawieszenia wykonania kary do skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwo. Dlatego warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności orzeczonej za przestępstwo skarbowe jest niedopuszczalne zarówno wtedy, gdy sprawca był w przeszłości skazany na karę pozbawienia wolności za przestępstwo skarbowe, jak i wówczas, gdy był skazany na karę pozbawienia wolności wyłącznie za przestępstwo pospolite (art. 69 § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.).

Odnośnie do drugiej z wymienionych przesłanek – oceny tej sąd dokonać powinien biorąc pod uwagę przede wszystkim postawę sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste, dotychczasowy sposób życia oraz zachowanie się po popełnieniu przestępstwa skarbowego, w szczególności wielkość uiszczonej należności publicznoprawnej lub staranie podjęte o jej zmniejszenie, jeżeli w związku z popełnieniem przestępstwa skarbowego doszło do uszczuplenia należności publicznoprawnej.

Te dwie pozytywne przesłanki warunkowego zawieszenia wykonania kary, znane wszakże w prawie karnym, na gruncie prawa karnego skarbowego wymagają konfrontacji z przesłankami względnie negatywnymi wskazanymi w art. 41a § 1 k.k.s. Ostatnio wskazany przepis w zasadzie wyklucza spośród beneficjentów warunkowego zawieszenia wykonania kary sprawców, którzy:

³⁰ J. Sawicki, *Kara pozbawienia wolności za przestępstwo skarbowe – uwagi co do jej ostatecznego charakteru*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego. Tom XXXI, AUWr No 3591, *passim*.

1) uczynili sobie z popełniania przestępstw skarbowych stałe źródło dochodu (art. 37 § 1 pkt 2 k.k.s.),

2) popełnili przestępstwo skarbowe działając w zorganizowanej grupie albo w związku mającym na celu popełnienie przestępstwa skarbowego (art. 37 § 1 pkt 5 k.k.s.).

Względem tych sprawców możliwe jest warunkowe zawieszenie wykonania kary jedynie wówczas, gdy zachodzi wyjątkowy wypadek uzasadniony szczególnymi okolicznościami.

Identycznie jak w prawie karnym – zawieszenie wykonania kary orzeczonej za przestępstwo skarbowe następuje na okres próby, który wynosi od roku do 3 lat i biegnie od uprawomocnienia się wyroku (art. 70 § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Jeżeli sprawcą przestępstwa skarbowego jest młodociany – zawieszenie wykonania kary orzekane jest na okres próby od 2 do 5 lat (art. 70 § 2 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Jeżeli zaś sprawcą jest osoba objęta względnie negatywną przesłanką z art. 41a § 1 k.k.s., to okres próby wynosi od 3 do 5 lat (art. 41a § 2 k.k.s.).

Oprócz orzeczenia o obowiązku uiszczenia należności publicznoprawnej wynikającego z art. 41 § 2 k.k.s. w zw. art. 41 § 4 k.k.s. obligatoryjne jest oddanie skazanego pod dozór w przypadku zawieszenia wykonania kary: 1) młodocianemu sprawcy przestępstwa skarbowego umyślnego (art. 73 § 2 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.), 2) sprawcy objętego względnie negatywną przesłanką z art. 41a § 1 k.k.s. (art. 41a § 2 k.k.s.). Poza tym sąd zawieszając warunkowo wykonanie kary orzeczonej za przestępstwo skarbowe orzeka obligatoryjnie, poprzez odpowiednie zastosowanie przepisu art. 72 § 1 k.k. *in fine*, o zobowiązaniu skazanego do wykonywania co najmniej jednego z następujących obowiązków:

- 1) informowania sądu lub kuratora o przebiegu okresu próby,
- 2) wykonywania pracy zarobkowej, nauki lub przygotowania się do zawodu,
- 3) powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających,
- 4) poddania się terapii uzależnień,
- 5) poddania się terapii, w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji,
- 6) uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych,
- 7) powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,
- 8) powstrzymania się od kontaktowania się z określonymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do nich,
- 9) innego stosownego postępowania w okresie próby, które może zapobiec popełnieniu ponownie przestępstwa skarbowego.

Ponadto, na podstawie art. 73 § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s. sąd może w okresie próby oddać skazanego pod dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym.

Pozostałe obowiązki, które prawo karne przewiduje dla skazanych wymienione w przepisach art. 72 k.k., nie mogą być – moim zdaniem – stosowane względem sprawców przestępstw skarbowych nawet odpowiednio, a to dlatego, że dotyczą pokrzywdzonego³¹, albo instytucji niezwiązanych z okolicznościami, w których dochodzi do popełnienia przestępstwa skarbowego³², albo instytucji nieprzewidzianych w prawie karnym skarbowym³³.

W kontekście warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności na gruncie prawa karnego skarbowego konieczne jest jednak zwrócenie uwagi na jeszcze jedną kwestię, a mianowicie obowiązek odpowiedniego stosowania art. 58 § 1 k.k. na gruncie prawa karnego skarbowego. Przepis ten również uległ zmianie z dniem 1 lipca 2015 roku, a celem jego modyfikacji było podkreślenie priorytetu przy alternatywnym zagrożeniu w przepisie części szczególnej, kary wolnościowej w stosunku do kary pozbawienia wolności, w tym także z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Intencją ustawodawcy było zredukowanie w ten sposób orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania³⁴. Odpowiednie stosowanie przepisu art. 58 § 1 k.k. oraz innych znowelizowanych przepisów związanych z karaniem recypowanych z Kodeksu karnego powinno być dodatkowym czynnikiem ograniczającym orzekanie kar pozbawienia wolności, w tym z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, względem sprawców przestępstw skarbowych.

Zarządzenie wykonania kary warunkowo zawieszanej

Podobnie jak instytucja warunkowego zawieszenia wykonania kary, tak też instytucje zarządzenia jej wykonania i zatarcia skazania uregulowane w Kodeksie karnym i recypowane na grunt Kodeksu karnego skarbowego uległy istotnym przekształceniom w wyniku zmian ustawowych dokonanych ustawą nowelizującą z dnia 22 lutego 2015 r.

Aktualnie zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności orzeczonej za przestępstwo skarbowe, której wykonanie warunkowo zawieszono może być:

- 1) bezwzględnie obligatoryjne,
- 2) względnie obligatoryjne,
- 3) fakultatywne.

Bezwzględnie obligatoryjne jest ono wówczas, gdy sąd nie ma możliwości orzec inaczej, jak tylko zarządzić wykonanie kary pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono. Taka sytuacja zachodzi, jeżeli skazany w okresie próby popełnił przestępstwo skarbowe umyślne tego samego rodza-

³¹ Zob. art. 72 § 1 pkt: 2, 7a, 7b i art. 72 § 2 k.k.

³² Zob. art. 72 § 1 pkt 3 k.k.

³³ Zob. art. 72 § 2 k.k.

³⁴ Uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej, Sejm RP VII kadencji, nr druku 2393.

ju, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania (art. 75 § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.)³⁵. Warto podkreślić, że w prawie karnym skarbowym nie ma instytucji przestępstw skarbowych podobnych. Ustawodawca posługuje się tu instytucją przestępstw skarbowych tego samego rodzaju³⁶, definiując tę instytucję w przepisie art. 53 § 12 k.k.s. Biorąc pod uwagę, że kara pozbawienia wolności jest nie tylko karą, która powinna być wymierzana za przestępstwo skarbowe w ostateczności, ale nadto jest karą relatywnie rzadko uwzględnianą w ustawowych granicach kary za przestępstwa skarbowe stypizowane w dziale II Kodeksu karnego skarbowego, bezwzględnie obligatoryjne zarządzenie wykonania kary orzeczonej za przestępstwo skarbowe, której wykonanie warunkowo zawieszono, będzie miało miejsce w zupełnie wyjątkowych przypadkach.

W jednym przypadku sąd ma obowiązek zarządzić wykonanie kary pozbawienia wolności orzeczonej za przestępstwo skarbowe, której wykonanie warunkowo zawieszono, przy czym może tego nie uczynić, jeśli szczególne względy przemawiają za niezarządzaniem wykonania kary. Ów przypadek przewiduje przepis art. 75 § 2a k.k., który stosuje się odpowiednio w prawie karnym skarbowym. *In praxis* nie będzie on mieć jednak istotnego znaczenia, a to dlatego, że dotyczy sytuacji, w których skazany w okresie próby rażąco narusza porządek prawny albo uchyla się od uiszczenia grzywny, od dozoru, wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych, a to po udzieleniu mu pisemnego upomnienia przez sądowego kuratora zawodowego. Tymczasem, już tylko oddanie skazanego za przestępstwo skarbowe w okresie próby pod dozór kuratora sądowego będzie mieć zapewne miejsce rzadko.

Z kolei, fakultatywne zarządzenie wykonania kary przewiduje wskazany już wcześniej przepis art. 41 § 3 k.k.s. oraz następujące przepisy Kodeksu karnego, mające odpowiednie zastosowanie na gruncie Kodeksu karnego skarbowego:

- 1) art. 75 § 2 k.k. *in principio* – rażące naruszenie porządku prawnego w okresie próby przez skazanego,
- 2) art. 75 § 2 k.k. *in fine* – uchylanie się od uiszczenia grzywny, od dozoru, wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych,
- 3) art. 75 § 3 k.k. – rażące naruszenie porządku prawnego przez skazanego po wydaniu wyroku, a przed jego uprawomocnieniem.

Wskazane tu trzy ostatnie podstawy fakultatywnego zarządzenia wykonania kary są – można powiedzieć – tradycyjnymi przyczynami zarządzenia wykonania kary warunkowo zawieszanej, aczkolwiek przepis art. 75 § 2 k.k. odpowiednio stosowany w odniesieniu do sprawców przestępstw skarbowych uległ istotnej modyfikacji w wyniku wejścia w życie ustawy nowelizującej z dnia 22 lutego 2015 roku.

³⁵ Obligatoryjne zarządzenie wykonania kary przewidziane w art. 75 § 1a k.k. nie może mieć zastosowania na gruncie prawa karnego skarbowego, gdyż dotyczy ono wyłącznie skazań za przestępstwa.

³⁶ Zob. art. 37 § 1 pkt 4 i art. 42 § 1 k.k.s.

Fakultatywne zarządzanie wykonania kary przewidziane w art. 75 § 2 i § 3 k.k. wiąże się z możliwością skrócenia przez sąd orzeczonej kary na podstawie art. 75 § 3a k.k., który również ma odpowiednie zastosowanie w prawie karnym skarbowym (art. 20 § 2 k.k.s.). Dostrzec tu jednak należy ewidentną niekonsekwencję ustawodawcy, będącą najpewniej wynikiem bezrefleksyjnego przeniesienia na grunt prawa karnego skarbowego przesłanek stosowania instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary bez uwzględnienia specyfiki ostatnio wskazanej dziedziny prawa, a łączącej się z brakiem podstaw do stosowania instytucji skrócenia kary z art. 75 § 3a k.k. względem skazanego, któremu zarządzono wykonanie kary na skutek uchylania się od wykonania określonego obowiązku uiszczenia należności publicznoprawnej (art. 41 § 3 k.k.s. w zw. z art. 41 § 4 pkt 1 k.k.s.). Tym samym na skrócenie kary może *lege non distinguente* liczyć skazany, któremu zarządzono wykonanie kary, gdyż rażąco naruszał porządek prawny lub uchylał się od uiszczenia grzywny, a nie może na to liczyć skazany, który uiścił grzywnę orzeczoną tytułem kary za przestępstwo skarbowe, ale zarazem uchylał się od wykonania określonego obowiązku uiszczenia należności publicznoprawnej.

W każdym przypadku zarządzania wykonania kary nie może ono nastąpić później niż w ciągu sześciu miesięcy od zakończenia okresu próby (art. 75 § 4 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.). Termin 6-miesięczny przewidziany w art. 75 § 4 k.k. jest zachowany, jeżeli przed jego upływem nastąpiło wydanie, choćby nieprawomocnego postanowienia o zarządzaniu wykonania kary pozbawienia wolności³⁷. Postanowienie o zarządzaniu wykonania kary staje się bowiem wykonalne z chwilą wydania przed upływem okresu wskazanego w art. 75 § 4 k.k., chyba że sąd wydający postanowienie albo sąd powołany do rozpoznania zażalenia wstrzyma jego wykonanie; w wypadku takiego wstrzymania, wykonanie postanowienia może nastąpić dopiero po jego uprawomocnieniu, o ile nastąpi przed upływem terminu do zarządzania wykonania kary³⁸.

Eksponując zmiany wprowadzone do Kodeksu karnego skarbowego ustawą nowelizującą z dnia 22 lutego 2015 r. trzeba zwrócić uwagę na, mające odpowiednie zastosowanie do sprawców przestępstw skarbowych, przepisy art. 75a k.k. wprowadzające instytucję orzeczenia nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne jako kary zamienniej. Celem tej regulacji jest zwiększenie elastyczności decyzji sądu w konkretnej sprawie i preferowanie kary wolnościowej³⁹. Ustawodawca przewidział przy tym możliwość uchylenia zamiany i zarządzania wykonania kary pozbawienia wolności, która skutkuje koniecznością przeliczenia wykonanej kary ograniczenia wolności albo wykonanej grzywny na karę izolacyjną. Przesłanką takiej decyzji sądu jest uchylanie się skazanego od

³⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 października 2013 r., V KK 177/13, Lex nr 1400154.

³⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2013 r., I KZP 3/13, Lex nr 1339276 z głosem K. Postulskiego.

³⁹ Uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej, Sejm RP VII kadencji, nr druku 2393.

wykonywania kary ograniczenia wolności, od uiszczenia grzywny, wykonania nałożonych na niego obowiązków lub orzeczonych środków karnych. Warto dodać, że regulację materialnoprawną uzupełnia zmiana art. 178a k.k.w., stosowanego odpowiednio na podstawie art. 178 § 1 k.k.s., przewidująca zaskarżalność postanowień sądu w tym przedmiocie.

Warunkowe zwolnienie i odwołanie warunkowego zwolnienia

Ostatnim środkiem probacyjnym, mającym w praktyce rzadko zastosowanie w odniesieniu do sprawców przestępstw skarbowych jest warunkowe zwolnienie (art. 22 § 2 pkt 8 lit. c k.k.s.). Niestety, w odniesieniu do tej instytucji nader widoczna jest fatalna redakcja przepisu art. 20 § 2 k.k.s.⁴⁰. Recypując bowiem na grunt Kodeksu karnego skarbowego w sumie dziewięć przepisów Kodeksu karnego dotyczących warunkowego zwolnienia, ustawodawca wymienia wśród nich art. 78 § 3 i art. 80 § 3, a więc przepisy odnoszące się w całości do instytucji nieznanych prawu karnemu skarbowemu.

Zasadnicze dwie przesłanki stosowania warunkowego zwolnienia są niemal takie same, jak w prawie karnym powszechnym:

- 1) skazany odbył co najmniej połowę kary (art. 78 § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.),
- 2) postawa, właściwości i warunki osobiste, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, że skazany po zwolnieniu będzie stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego i przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa skarbowego (art. 77 § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.).

Podobnie też, pierwsza z wymienionych przesłanek jest zaostrzana w stosunku do określonych grup sprawców. W prawie karnym skarbowym są to następujący sprawcy przestępstw skarbowych:

- skazani za umyślne przestępstwo skarbowe na karę pozbawienia wolności, którzy popełnili w ciągu 5 lat po odbyciu co najmniej roku tej kary umyślne przestępstwo skarbowe tego samego rodzaju – warunkowe zwolnienie może nastąpić po odbyciu dwóch trzecich kary (art. 42 § 1 k.k.s.)⁴¹,
- skazani, którzy uczynili sobie z popełniania przestępstw skarbowych stałe źródło dochodu (art. 37 § 1 pkt 2 k.k.s.) lub którzy popełnili przestępstwo skarbowe działając w zorganizowanej grupie albo w związku

⁴⁰ Czego na gruncie instytucji warunkowego zwolnienia nie można było powiedzieć w odniesieniu do pierwotnego brzmienia Kodeksu karnego skarbowego.

⁴¹ Do Kodeksu karnego skarbowego wprowadza się nadto normę wynikającą z art. 77 § 2 k.k. (art. 20 § 2 k.k.s.) w zakresie dotyczącym – rzecz jasna – kary pozbawienia wolności, ale praktyczne znaczenie tego uregulowania jest więcej niż małe.

mającym na celu popełnienie przestępstwa skarbowego (art. 37 § 1 pkt 5 k.k.s.) – warunkowe zwolnienie może nastąpić po odbyciu trzech czwartych kary (art. 42 § 2 k.k.s.).

W prawie karnym skarbowym przyjmuje się regułę, że czas pozostały do odbycia kary stanowi okres próby, który jednak nie może być krótszy niż 2 lata ani dłuższy niż 5 lat (art. 80 § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.), przy czym w odniesieniu do osób, co do których możliwe jest ich zwolnienie po odbyciu trzech czwartych kary okres próby, nie może być krótszy niż 3 lata (art. 42 § 4 k.k.s.).

Dodać wypada, że z uwagi na treść art. 178 § 1 k.k.s., odpowiednie zastosowanie na gruncie prawa karnego skarbowego znajdują przepisy art. 159 k.k.w. Wcześniejsze uwagi, dotyczące możliwości orzekania obowiązków określonych w art. 72 k.k. są aktualne w odniesieniu do warunkowego zwolnienia.

Przesłanki odwołania warunkowego zwolnienia odnośnie do sprawy przestępstwa skarbowego regulują przepisy art. 160 k.k.w. stosowane odpowiednio na podstawie wskazanego już art. 178 § 1 k.k.s. oraz wskazany wcześniej już przepis art. 41 § 3 k.k.s. Owo „odpowiednie” stosowanie art. 160 § 1 k.k.w. polega na obowiązku odwołania przez sąd penitencjarny warunkowego zwolnienia w razie popełnienia przez skazanego umyślnego przestępstwa skarbowego, za które wymierzono mu bezwzględną karę pozbawienia wolności. Kolejny przepis art. 160 k.k.w. nie ma zastosowania w prawie karnym skarbowym, a zatem obowiązkowe odwołanie warunkowego zwolnienia zachodzi tylko w razie zaistnienia wcześniej wskazanej przesłanki.

Natomiast oprócz możliwości fakultatywnego odwołania warunkowego zwolnienia na podstawie art. 41 § 3 k.k.s. w zw. z art. 41 § 4 pkt 2 k.k.s. (w razie uchylania się przez skazanego od wykonania obowiązku uiszczenia należności publicznoprawnej), prawodawca przewidział taką możliwość również w przepisie art. 160 § 3 k.k.w. (rażące naruszanie porządku prawnego w okresie próby albo uchylanie się od dozoru, wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych). W tym ostatnim przypadku odwołanie warunkowego zwolnienia będzie jednak obligatoryjne, jeżeli rzeczony zachowanie skazanego miało miejsce po udzieleniu mu pisemnego upomnienia przez zawodowego kuratora sądowego, chyba że przemawiają przeciwko temu szczególne względy (art. 160 § 4 k.k.w. w zw. z art. 178 § 1 k.k.s.).

Podsumowanie

Recepcja dużej części przepisów z rozdziału VIII Kodeksu karnego do Kodeksu karnego skarbowego sprawia, że charakter prawnych tych środków, uregulowanych w dwóch odrębnych ustawach karnych, jest w istocie bardzo zbliżony, aczkolwiek przesłanki ich stosowania względem sprawców przestępstw skarbowych modyfikowane z uwagi na szczególne cechy prawa karnego skar-

bowego, w szczególności zasadę priorytetu egzekucji nad represją⁴². Stosowanie środków probacyjnych względem sprawców przestępstw skarbowych jest przede wszystkim uzależnione od dodatniej prognozy kryminologicznej. Siła prognozy w przekonaniu organu stosującego konkretny środek probacyjny ma być równie silna, aczkolwiek także w odniesieniu do sprawców przestępstw skarbowych, prognoza ta jest zawsze intuicyjną⁴³ i dokonywaną w oparciu o swobodną ocenę sędziowską⁴⁴.

Przeprowadzona w tym opracowaniu analiza prowadzi do twierdzenia, że głębokie zmiany, jakie zaszły w wyniku nowelizacji Kodeksu karnego, mocno oddziałują na stan normatywny w płaszczyźnie prawa karnego skarbowego. Jest to naturalną konsekwencją wspomnianego recypowania na grunt Kodeksu karnego skarbowego szeregu przepisów Kodeksu karnego dotyczących środków probacyjnych.

Najważniejsze zmiany mające bezpośredni wpływ na praktykę stosowania przepisów Kodeksu karnego skarbowego dotyczą warunkowego zawieszenia wykonania kary i są – moim zdaniem – następujące:

1) wyłączenie możliwości warunkowego zawieszenia wykonania kary grzywny (art. 69 § 1 k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.),

2) ograniczenie możliwości warunkowego zawieszania wykonania kary pozbawienia wolności zarówno z uwagi na zmiany dotyczące przesłanek warunkowego zawieszenia wykonania tej kary określonych w art. 69 § 1 k.k., jak i z uwagi na zmianę przepisu art. 58 § 1 k.k.,

3) możliwość skrócenia kary pozbawienia wolności, której wykonanie zarządzono (art. 75 § 3a k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.),

4) możliwość zamiany kary pozbawienia wolności na nieodpłatną kontrolowaną pracę na cele społeczne w razie istnienia podstaw ku zarządzeniu wykonania kary warunkowo zawieszanej (art. 75a k.k. w zw. z art. 20 § 2 k.k.s.).

Dokonując zmian ustawodawca nie ustrzegł się szeregu błędów legislacyjnych, wśród których należy zwrócić uwagę na:

1) recepcję do Kodeksu karnego skarbowego przepisów Kodeksu karnego dotyczących relacji sprawcy z pokrzywdzonym w związku z zastosowaniem środka probacyjnego,

2) wskazanie w art. 20 § 2 k.k.s., że odpowiednie zastosowanie mają przepisy art. 78 § 3 k.k. i art. 80 § 3 k.k., a więc przepisy odnoszące się w całości do instytucji nieznanych prawu karnemu skarbowemu,

3) zaniechanie „rozciągnięcia” instytucji skrócenia kary na przypadek zarządzenia wykonania kary na podstawie art. 41 § 3 k.k.s. w zw. z art. 41 § 4 pkt 1 k.k.s.

⁴² L. Wilk, *Zasada priorytetu egzekucji nad represją w prawie karnym skarbowym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 7-8, *passim*.

⁴³ Por. J. Skupiński, *Podstawowe problemy interpretacyjne unormowań środków probacyjnych*, [w:] *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie*, J. Majewski (red.), Toruń 2013, s. 10-15.

⁴⁴ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2015 r., V KK 455/14, LEX nr 1654756.

PROBATION MEASURES IN FISCAL PENAL CODE AFTER AMENDMENTS TO POLISH PENAL CODE

As a result of amendments to the Penal code, which came into force on 1st July 2015, the rules of applying probation measures to the doers of fiscal crimes became subject to changes due to the proper application of part of regulations in the field of penal fiscal law. Highlighting the significance of these changes and discussing the rules in force which pertain to submitting the offender to probation, the author additionally points out to the shortcomings of the new regulation.